

Pasi Saukkonen

Erikoistutkija, dosentti
Helsingin kaupungin tietokeskus
pasi.saukkonen@hel.fi
<https://pasisaukkonen.wordpress.com/>

Kumpi loppuu: työ vai työvoima?

Euroopan väestö ikääntyy vauhdilla. Syntyvät ikäluokat ovat pieniä, ja elinajanodote nousee. Työvoimasta siirtyy joka vuosi enemmän ihmisiä pois kuin mitä tulee sisään. Työikäisten osuus koko väestöstä pienenee eli väestöllinen huoltosuhde heikkenee, myös Suomessa. Tämä näkyy työmarkkinoilla.

Tätä kirjoitettaessa paljon pulaa on Ammattibarometrin mukaan etenkin sosiaali- ja terveysalan ammattilaisista sekä rakennusalan ja it-sektorin osaajista. Myös lastentarhanopettajien ja erityisopettajien tehtäviin on vaikea löytää tekijöitä, samoin siivousalalle ja joihinkin myyntityön ammatteihin. Tarvittavan työvoiman määrä ja luonne vaihtelevat eri puolilla Suomea.

Miltei kymmenen vuotta kestänyt taloudellisesti vaikea kausi vaimensi keskustelua väestön rakenteellisesta muutoksesta ja sen seurauksista. Korkean työttömyyden aikana on vaikea puhua kovaan ääneen työvoimapulan uhasta. Samalla kun suhdannenäkymät ovat viime aikoina kirkastuneet, myös työn tarjonnan kysymyksistä on alettu keskustella aktiivisemmin.

Vuoden 2017 syyskuussa Suomessa oli noin 275 000 työtöntä työnhakijaa, eli noin kymmenen prosenttia työvoimasta oli työtä vailla. Suurin osa heistä on niin sanottuja kansansuomalaisia, mutta noin 75 000 oli ulkomaan kansalaisia. Ulkomaalaistaustaisten työttömyysprosentti on Suomessa selvästi kanta-
väestöön kuuluvia korkeampi, joskin vaihtelu maahanmuuttajaryhmien välillä on suurta.

Vaikka reservissä tuntuisi siis olevan paljon työn tekijöitä, kotimaiset voimat eivät välttämättä silti riitä työvoiman lähitulevai-

suuden tarpeen tyydyttämiseen. Tämä voi johtaa vaikeuksiin yrityksissä ja palvelujen tuottamisessa. Myönteiset kasvunäkymät voivat jäädä toteutumatta, kun kysyntään ei voida vastata tarjonnalla ja kun työn hinta nousee. Rahoituskriisin lisäksi hyvinvointivaltiota kohtaa henkilökuntakriisi.

Todellisesta tulevaisuuden työvoimatarpeesta on vaikea saada tarkkoja ja luotettavia tietoja, ja kysymys politisoituu herkästi. Eri lähteistä saatavien tietojen ja näkemysten perusteella on kuitenkin ilmeistä, että säilyttääkseen viime vuosien työn tarjonnan ja talouden kitkattoman toiminnan Suomi tarvitsee myös ulkomaisten työntekijöiden maahanmuuttoa.

Työperusteisen maahanmuuton edistäminen on todennäköisesti valtioneuvoston maahanmuuttopoliittisen ohjelman valmistelijoiden työpöydällä yhtenä suurena asiakokonaisuutena. Ainakin sen pitäisi olla. Suomi ei ole missään vaiheessa ollut kansainvälisten muuttoliikkeiden tärkeä kohdema, eikä siitä sellaista tule ilman merkittävää panostusta ulkomailla tapahtuvan rekrytoinnin lisäämiseksi.

Suomeen on muuttanut suuremmassa määrin työntekijöitä oikeastaan vain Virosta. Viime vuosina muutto eteläisestä naapurimaasta on kuitenkin olennaisesti vähentynyt, ja tänne jo kertaalleen asettuneet ovat alkaneet muuttaa takaisin entiseen kotimaahansa. Koska nuorten työikäisten ikäluokat ovat Virossa pienet, sieltä päin on tuskin odotettavissa paljon apua suomalaisen työvoimapulaan.

Jos on niin, että Suomeen todella tarvitaan työntekijöitä, meillä pitäisi nostaa keskustelu

keinoista ulkomaisen työvoiman Suomeen saamiseksi aivan toiselle tasolle. Maakuva-työn kanssa nyhertäminen ei riitä kovassa kansainvälisessä kilpailussa mihinkään.

Asiakokonaisuutta mutkistaa kuitenkin samalla se, että nykyään on poikkeuksellisen vaikea ennakoita työvoiman tarvetta, kun mukaan otetaan hieman pidempi aikaperspektiivi. Taloudellisten suhdanteiden ennustaminen on tietenkin aina ollut hankalaa, ja globalisaation oloissa se on muodostunut entistä vaikeammaksi.

Vanhon vaikeuksien lisäksi tieteellinen ja teknologinen kehitys vaikuttanee tulevana vuosikymmeninä erittäin paljon työn tekemiseen ja työmarkkinoiden rakenteeseen. Automaatio on jo vienyt pois suuren määrän teollisen tuotannon työpaikoista, nyt innovaativetoisen saneeraamisen kohteena ovat myös palvelut, tietotyö ja logistiikka. Suomessa finanssialan johtajat ovat kertoneet tuhansissa laskettavista työpaikkojen menetyksistä, kun esimerkiksi rahoitusprosesseja automatisoidaan.

Ihmistyötä korvaavat etenkin kolmiulotteinen tulostaminen, itseohjautuvat robottiautot ja tekoälyn tarjoamat käytännön sovellukset. Kukaan ei kuitenkaan vielä tiedä, millä vauhdilla muutos etenee eri aloilla. Tietoa ei myöskään ole siitä, missä määrin ja minne syntyy uusia työpaikkoja, jotka edellyttävät toisenlaista osaamista.

Olen suuresti huolissani siitä, mitä tästä seuraa. Jos julkisuudessa esitetyt karkeat ennusteet pitävät paikkansa, niin ihmisillä ja yhteiskunnilla on hirmuinen kiire yrittää sopeutua työelämän muutokseen. Uusiin olosuhteisiin soveltuva koulutusta pitäisi kehittää salamavauhtia samoin kuin luoda uusia malleja ratkaista työnteon ulkopuolelle jäävien toimeentulon ja merkityksellisen elämän kysymyksiä.

Globaalisti kehitys tuottanee suuria ongelmia Afrikan, Lähi-idän ja Etelä-Aasian voimakkaan väestönkasvun ja nuoriin painotuvan ikärakenteen maille. Työvoimavaltaista teollista tuotantoa tarvitaan ylipäätään entistä

vähemmän. Lisäksi 3D-tulostamisen seurauksena sekin vähä voi siirtyä takaisin korkean palkkatason maihin, lähelle tuotteiden suunnittelua ja tärkeimpiä markkina-alueita.

Suomessa logistiikkapalvelut ovat varsinkin alemman koulutustason ihmisten tärkeä työllistäjä. Heistä monet ovat maahanmuuttajia. Erään arvion mukaan kolme neljästä ajoneuvosta kulkisi jo parin vuosikymmenen päästä itseohjautuvasti. Jos julkinen liikenne alkaa pääkaupunkiseudulla kulkea ilman kuljettajia, monien Suomeen muuttaneiden mahdollisuudet päästä työelämään kiinni heikkenevät rajusti.

Työpaikat ovat ilmeisesti parhaiten turvassa siellä, missä koneen on (vielä) vaikea korvata ihmistä. Näissä työpaikoissa tarvitaan vuorovaikutustaitoja ja empaattisuutta. Monet ihmiset voivat ottaa elämässään menestyksellisesti uuden suunnan esimerkiksi sosiaalialalla tai terveydenhoidossa. On kuitenkin idealistista ajatella, että tällainen ammatillinen nahanluonti onnistuisi kaikilta.

Jos Suomesta katoaisi työ TAI työvoima, niin poliittisten toimenpiteiden suunnittelu olisi melko helppoa, vaikka jäljelle jäävät kysymykset vaikeita olisivatkin. Todellisuudessa molemmat kehityskulut asettuvat hankalasti päällekkäin: työmarkkinoilta vähenee sekä työn tekijöitä että työpaikkoja.

Maahanmuuttopolitiikan osalta tämä tarkoittaa sitä, että Suomen on syytä pyrkiä aktiivisesti saamaan ulkomailta Suomeen työntekijöitä niille aloille ja työpaikkoihin, jotka todella kärsivät työvoimapulasta. Näin on tehtävä, vaikka emme tiedä, kuinka kauan tuo työvoimapula kestä.

Tässä voi syntyä kiusaus ajatella, että Suomen työtä tekemään tulevat ovat täällä vain tilapäisesti. Näin Euroopassa sodan jälkeen pitkälti ns. vierastyöläisiin suhtauduttiin. Sen seurauksena ei valmistauduttu siihen muutokseen, jonka muuttoliike yhteiskunnissa sai aikaan. Tätä asennoitumisvirhettä Suomi ei ole tähän asti tehnyt, eikä maamme kannata tehdä sitä nytkään.